

ԱՍՏՈՒԱԺԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՏԵՍԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԺԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

119. ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ. Հրեշտակներու բանական կարողութեան մասին հարկ է որ բանեք թէ թէեւ գերազանց է, բայց ոչ անսահման: Կենթադրենք ուրեմն թէ ունին բանականաց, բնազանցականաց եւ գերբնականաց գիտութիւնները ըստ իւրաքանչիւր տեսակի, բայց չունին անշուշտ գերբնականներուն ուղղակի գիտութիւնը, որ կը պահանջէ անսահման միտք: Կենթադրենք նաեւ որ ունենան կարողութիւն հաղորդակցութեան, զի ոչինչ կ'արգիլէ հոգեզններուն՝ ազդել իրարու վրայ նոյն տեսակէ կաններու մէջ, եթէ հոգիները կրնան ազդել նաեւ մարմնի վրայ:

Նուազ անխմանալի է նիւթին հաղորդակցութիւնը աննիւթին հետ, քան նիւթին հաղորդակցութիւնը նիւթին հետ եւ աննիւթինը՝ աննիւթին հետ: Եւ եթէ իրական է առաջինը, եւս քան զիս իրական կրնայ ըլլալ եւ երկրորդը:

120. ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ԱԶԱՏ ԿԱՄՔԸ. Իսկ հրեշտակներու ազատութեան համար գէպ է յիշեցնել զանազանութիւնը որ կայ ընդմէջ հակասութեան ազատութեան եւ հակասութեան ազատութեան: Այս մասին կը բացատրուի մարդկային ազատութեան մասին խօսուած ատեն:

Մարդուն մէջ, իր այժմեան վիճակով, երկուքը միանգամայն կ'ընդունինք. այն է՝ ազատութիւն՝ ընելու եւ չընելու, եւ ազատութիւն՝ բան մը ընելու եւ անոր հակառակն ալ ընելու: Այս երկրորդ ազատութեան համար, որ կատարելութեան պայման չէ ընաւ, կ'ըսենք թէ կը պակսի Աստուծոյ մէջ, ու նոյն սկզբունքով կ'ըսենք նաեւ թէ ան կը պակսի այն արարածներուն մէջ ալ, որոնց կացութիւնը անցած է փորձութեան կամ ազատութեան վիճակէն եւ հասած նպատակի եւ դա-

դարձան վիճակին: Նպատակի եւ դադարման վիճակը կը լռեցնէ հակասութեան ազատութիւնը եւ կը պահէ հակասութեան ազատութիւնը: Ինչ որ այս մասին կ'ընդունինք հոգիներու համար՝ աշխարհէ ելլելէ վերջ, նոյնը կ'ընդունինք նաեւ հրեշտակներու վրայ, զանոնք եւս նկատելով փորձութեան վիճակէն անցած, ոմանց անկումէն առաջ: Իսկ այս փորձութենէն ետքը երկուքն ալ, այսինարդարները եւ թէ մեղուցեալները, հասած քըն հրեշտակային երկու դասերն ալ՝ թէ՛ կը նկատենք նպատակի վիճակին: Որով երկուքն ալ այլեւս հաստատուած ըլլալով իրենց գտնուած վիճակին մէջ՝ չեն կորսնցնէր ազատութեան բնական կարողութիւնը, բայց կը պահեն միայն հակասութեան կարողութիւնը, եւ չունին առիթ զործածելու հակասութեան ազատութիւնը:

Այսպէս կը բացատրենք հրեշտակներու բարութիւնը եւ դեհրու շարութիւնը, երբ կ'ըսենք առաջիններուն համար թէ այլեւս չեն կրնար դառածիլ գէպի շարիք, եւ վերջիններուն համար՝ թէ այլեւս չեն կրնար դառնալ գէպի բարիք:

121. ԴԵՒԵՐՈՒՆ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔԸ. Այն տեղեկութիւնները զորս լոկ իբր հմտական ծանօթութիւններ յառաջ բերինք հրեշտակներուն նկատմամբ, հետեւելով միշտ հաւանականացոյն եւ խոհականացոյն կարծիքներու, նոյն եղանակու պիտի կրկնուին նաեւ զեւերուն մասին, որոնց ընտրութիւնը, յատկութիւնները եւ ինչ որ իրենց գոյութեան եւ բրնական կատարելութեանց կը վերաբերի՝ համահաստատ կը նկատենք հրեշտակներուն հետ, բացի միայն զապարձան յանգած բարութենէն եւ շարութենէն: Ուրեմն բացատրական նոյն գիտողութիւնները ունինք անոնց գիտութեան չափին, կարողութեան,

աննիւթականութեան եւ տեսիլքներու պէս-
պիտականութեան մասին :

Ինչպէս տեսանք ցարդ յառաջ բերածնե-
րէն, Ս. Գիրքը ուղղակի ոչինչ կը վարդապե-
տէ եւ կատարեալ ծանօթութիւն մը չի տար
Հրեշտակներու անկման մասին, որով դարձին
մանրամասնութիւնները քննել ուղղակի
տատամտաւ կարծիքներ միայն կը յայտնեն :
Արդարաւէտ եւ անկման միջեւ անցած ժա-
մանակը շատ երկար չեն համարեր, ինչպէս
սովորաբար նոյնը կը մտածուի մարդկային
անկման մասին : Անկեալներուն թիւը փոքրա-
մասնութիւն կը նկատուի, թերեւս յենցով
Յովհաննու Եսայանութեան «Տեսն նորա (փի-
շապին մեծի) քարէլը դերբորդ մասն աստե-
ղաց երկնից» (Յայտ. ԺԲ 4) խօսքէն : Իսկ
մեղուցեալներուն գլուխը կը կոչուի արուս-
եան, իբրեւ գիրքի կատարելութեան տեսա-
կէտով ամենէն մերձաւորը Աստուծոյ, ինչ-
պէս համանուն աստղը արեգակին մերձաւո-
րագոյն կը տեսնուի տեղական գիրքով. «ն
կը կոչուի նաեւ Սագայլ եւ կը կարծուի գե-
րագոյն եղած ըլլալ քան Միքայէլն ու Գաբ-
րէլը» որոնք Ս. Գիրքին մէջ կը նշանակուին
իրեւ գլխաւորներ Հրեշտակներու դասին :
Գարձեալ, ամանք բոլոր անկեալները քահա-
նայութիւն կը կարծեն, իսկ ուրիշներ ամէն
գատակարարութենէլ գուրա կը համարեն գա-
նանք : Խնդիրներ՝ որոնց բացատրութեան ոչ
մէկ հաստատուն կ'ուսան կայ եւ որոնք մեծ
կարեւորութիւն ալ չեն ներկայացներ :

122. ԱՆԿԵԱԼՆԵՐՈՒՆ ՄԵՂՔԸ. Հրեշ-
տակներու մեղքին համար սովորութիւն ե-
ղած է կարծել թէ ամբարտաւանութիւն էր
ան, հետեւցնելով Սիրաքի «Ակիզքն՝ մեղաց
ամբարտաւանութիւն» (Սիր. Ժ 15) եւ Տալթի-
թի «Յամբարտաւանութենէլ կորուսար
(Տալթ. Գ 14) խօսքերէն, թէ եւ այս բառե-
րուն մէջ Հրեշտակներու մասին ոչ մէկ ակ-
նարկութիւն կայ : Նոյնպէս են նաեւ Էսայիի
խօսքերը, որոնք սովորաբար յառաջ կը բեր-
ուին եւ որոնք կարծէք աւելի Բարեկոյնի ակ-
նարկութիւն են. «Զիտ'ոյ անկաւ յերկնից
Աստուտին որ ընդ աստուծան ծագէր. անկաւ
յերկիր, խորտակեցաւ՝ որ առաքէր առ ամե-
նայն ազգս : Դու առէիր ի մտի քում, ելից
յերկինս, ի վերայ քան գատակոս երկնից ար-

կից գաթառ իմ, նստայց ի յերկին բարձու, ի
վերայ յերկնց բարձանց հիստոսյ, ելից ի
վեր քան ցամաք, եղէց նմանոյ բարձրելոյն»
(Ես. ԺԳ 12-14) : Բայց թէ արդեօք Հրեշտակ-
ներուն արուեցա՞ն զղճման ատիթ, թէ արդ-
եօք անոնք հանդիպեցա՞ն աստուածային ու-
ղորմութեան, եւ թէ անոնց համար սահման-
ուեցա՞ն արդեօք փրկադորձական անօրինու-
թիւններ՝ հարցեր են, որոնց համար հարկ է
բաշխել ոչինչ զիտէր : Արտիճեաեւ Աստուա-
ծայունչը որ այդ մասին աստուօրէն կը խօսի
երբ մարդուն վրայ է խնդիրը, ապահովապէս
կը լռէ Հրեշտակներու նկատմամբ : Իսկ պա-
տիճին համար մէկ պարագայ կայ միայն, թէ
մտարուեցան անիկ՝ ուր որ էին առաջ, երա-
նափայլէն՝ ուր գրուած էին : «Տեսանէի րո-
տատանայ անկեալ յերկնից իբրեւ գլխայակն»
(Ղուկ. Ժ 18) : Քրիստոսի խօսքը արժան է
մեկնել նաեւ յանկարծաճառ ցտաման եւ ար-
տաքման վրայ : Իսկ թէ ի՞նչ էր պատիժը՝
զժուար է որոշել ցորչափ խօսքը հոգեղէնե-
րու մասին է. հար, դեհն, տանձանք եւ այ-
լն այլորանական իմաստ միայն կրնան ու-
նենալ տնչուշտ, երբ խնդիրը հոգեղէններու
կը վերաբերի :

123. ԱՆԿԵԱԼՆԵՐՈՒՆ ԳԱՏԱՍՏԱՆԸ.

Խնդիր է նաեւ թէ անկեալ Հրեշտակները
վերջնականապէս գատապարտուեցա՞ն արդ-
եօք եւ պատիժներու զժ՞խքն են արդէն, թէ
պիտի գտատին վերջին օրը : Աւատարանը
բարկներուն եւ չարերուն գատաւանին վրայ
խօսած ատեն միշտ մարդերը նկատի ունե-
ցած է եւ Հրեշտակներուն մասին ոչինչ կ'ը-
տէ : Բայց չարերուն գատակները արտասա-
նած ատեն կ'ըտէ թէ «հարն յախտեանկան...
պատարտուեալ է Սատանայի եւ Հրեշտակաց
նորա» (Մատթ. ԻԵ 41). բայց չենք կրնար
անխորան քակ թէ զժխքի այդ պատրաս-
տութիւնը տակաւին պատրաստութեան փի-
ճակի մէջ է թէ արդէն դորձադրութեան փի-
ճակի անցած : Պատրա կ'ըտէ. «Զի եթէ ի հը-
րեշտակն յանցուցեալս Աստուած ոչ խնայ-
եալ, այս խաւարին կապանօք արկեալ ի տար-
տարոսն, ետ պահէ ի գատաւան» (Բ Պետ.
Բ 4) : Նոյն ձեւով կը խօսի նաեւ Եսայա. «Եւ
զհրեշտակս որ ոչ պահեցին զիրեանց իշխա-
նութիւնն, այլ թողին զիրեանց ընակութիւ-

ներև ի դատաստան մեծի սուսըն մշտնջենա-
ւոր կնպանօք պահեաց ի խաւարի» (Յուդ. 6) : Ասոնց միայն պէտք է աւելցնել այն զոր
կը կարգանք Աւետարանին մէջ Գերդեհաց-
ոց զի ահա նորին պատմութեան առթիւ, թէ
դեւերը կ'աղաչէին Քրիստոսի. «Զի մի՛ հը-
րաման տացէ նոցա երթալ յանդունդս : ...
Եւ աղաչեցին զնա զի հրաման տացէ նոցա
մտանել ի նոսա (շերամակս խողից)» (Ղուկ. 11:31-32) : Միակ եւ վերջին դատաստանի
պատմութիւնը (զոր ունին արեւելեան եկե-
ղեցիները) եւ կրկնակ դատաստանի վարդա-
պետութիւնը (զոր ունին արեւմտեանները)
կապուած են այս խօսքին. եւ թէ եւ նաեւ էր
մարդոց դատաստանը դատել հրեշտակներու
դատաստանէն, սակայն հին Ս. Հայրերէն
չտանքր առաջին վարդապետութիւնը կ'ա-
ւանդեն, եւ մեզի աւելի ճահաւոր կը թուի
անոնց հետ յինիլ քան երկրորդին՝ որ աւելի
նոր է :

Գարոյ հրեշտակներու՝ ծովուն խորու-
թեանց մէջ թէ աշխարհի վրայ լինելուն,
կան որ անդունդ բառով երկիրը կը հասկը-
նան, իսկ ուրիշներ երկուքի կը բաժնեն ա-
նոնց կայանները. իսկ սմանք կը խորհին թէ
մէկէն միւսը կ'երթնակեն անոնք : Բայց այս
բոլորը ոչ մէկ հիմ ունին : Ուստի բաւական
բոլոր մեզի գիտնալ ինչ որ Ս. Գիրքը կը վար-
դապետէ եւ մէկ կողմ թողալ ինչ որ ան չի
լիշեր բնաւ :

124. ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐԸ. Բարի
եւ շար հրեշտակներուն եւ իրենց բնութեան
մասին ծանօթութիւնները քաղել վերջ, կը
մնայ խօսիլ նաեւ անոնց գործերուն մասին,
որ հարկ է մանաւանդ նկատի առնել անոնց
ունեցած յարարութիւնները մարդոց հետ :
Հրեշտակներու առաջին գործը Աստուծոյ
օրհնութիւնն է, եւ առիկա յայտնի է Ս. Գիր-
քէն : Անոնք որ հրեշտակներու գոյութիւ-
նը կ'ընդունին, չեն կրնար ուրիշ բան մը
կարծել կամ առկէ նուազագոյն գործ տալ
երկնային գասին : Ասոնց ուրիշ մէկ գործը
կը նկատուի մարդոց եւ բոլոր արարածնե-
րուն վրայ իրենց պահպանութիւնը : Հիներէն
Որդիին եւ Եպիփան ոչ միայն մարդոց, այլ
ամէն բաներու պահպանող կը համարէին հը-
րեշտակները. բայց այս կարծիքը հետզհետէ

խախտուեցաւ եւ մնաց միայն սա կարծիքը
թէ անոնք կը պահպանեն միայն մարդերը՝
որոնցմէ իւրաքանչիւրը պահպանող հրեշտակ
ունի կոթին, թէ՛ հաւաքարար եւ թէ՛ անհատա-
բար, խումբի եւ գասի համեմատ : Այս միտ-
քով բնութեան կը համարուի Քրիստոսի խօսքը,
թէ «Հրեշտակք նոցա (այսինքն՝ իւրաքան-
չիւրոցն ի յոգրկանցն) յերկնս հանապազ
տեսանեն զերեսս Հօր իմոյ» (Մատթ. 24:36),
ինչպէս եւ Պողոսի խօսքը թէ «Հրեշտա-
կք ամենեւեան հպիք են հարկաւորք, որ
օրոքին ի սպասարարութիւն փոսն աշնացիկ՝
որ մատնելոյցն են զիրկութիւն» (Էբր. 1:14) :
Հին Կաթարանին մէջ սաղմոսերդուն
կ'ըսէր երկիւղածներուն համար. «Հրեշտա-
կաց իւրոց պատուիրեալ է փոսն քո՝ պահել
զքեզ յամենայն ճանապարհս քո» (Սաղմ. 124:11) :
Մեր աղայային աւանդութիւնն ալ անոր
էականակէ Լուսաւորչի երկնային պաշտպա-
նի պատմութեան մէջ :

125. ԳԵՆԵՐԱԼԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ. Ինչպէս բա-
րի հրեշտակները պահպաններն են մարդոց,
նոյնպէս եւ շարերը թշնամի են անոնց, միա-
նակար՝ հոգւոյն արդարութեան եւ մարմնի
բարութեան : Կը միտեն հոգիին՝ մեղքերու
փորձութեամբ, ուստի եւ երբայական սա-
ապն բար մեր լեզուին մէջ ասոյ կ'ըսուի,
եւ Աւետարանին մէջ թարգմանուած է իբր
փարսիւն : Բայց այս կը գրէ Պետրոս. «Աստի
ձեր սատանայ իբրեւ գառիւժ գոչ, չըջի եւ
խնդրէ թէ զո՞ կ'ընկէ» (Ա. Պետր. 5:8). Եւ
Պետրոս վրայ կը բերէ. «Զղեցարուք զսպաս-
պնութիւնն Աստուծոյ, զի կարող լինիջիք
կալ ընդդէմ հնարից սատանայի» (Էբր. 2:11) :
Բայց զեւերը մարդոց ոչ միայն հոգի-
նէրուն, այլ նաեւ մարմիններուն ալ կը միա-
նեն : Որինակ, Տիրոջ թոշատութեամբ էր որ
Յորի վրայ «Ել սատանայ յերեսաց Տեսուն,
եւ հնար զՅոր շարաշար կեղով» (Յոր. 4:7) :
Աւետարանի լի է բժշկութիւններու պատմու-
թիւններով, որոնց մէջ կը տեսնուին դիա-
հարներ, աշխիւն զեւէն զարնուածներ մար-
մինի ոտներով եւ ցուերով. զորս զեւը յա-
սաջ կը բերէ անոնց մէջ բնակելով եւ անոնց
վրայ արարեալութիւնով, ինչպէս յայտնուէս
կ'ըսէ Ս. Գիրքը թէ Քրիստոս «Բժշկեաց բա-
զում հիւանդս ի պէս պէս ախտից եւ զեւս

բազումս է հանձնել և ոչ առայր խոսել զիւսացն» (Մարկ. Ա 34)։ Որովհետեւ զեւերուն արտաքին նշանները տարբեր չեն հասարակ ախտաբու նշաններէն, ի դէպ չէ բոլոր ախտերը զիւսահարութիւն կոչել, բայց ոչ ալ առար համար ուրանալ զեւերուն հնարաւորութիւնը, որ պարզապէս հետեւեալք է զիւսական դոյսու-

նէրան։ Այսպէս զեւերուն օղնութեամբ կատարուած կախարդական արտեւանն ալ բարձրանկարպէս չենք կրնար անկարելի նկատել, բայց ոչ ալ դոյսն շփոթել հնարաւոր ձեւնածուներու և խաբարաներու հասարակ պարձերուն հետ։

ՅԱՂԱԳՍ ԱՐԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԿՈՅ

126. ՄԱՐԿՈՒՆ ԱՐԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ. Արարչադարձութեան ճառին բաժանումներուն կամ առարկաներուն երրորդն է մարդը, որ մեզի համար կարեւորագոյնն է՝ որովհետեւ մենք ենք իր նիւթը. կարեւորագոյն պարձեալ այն զերազանցութեան համար՝ զոր իր լինելութեան սկիզբէն մարդը ունեցաւ արարածներուն կարգին մէջ։ Որովհետեւ «արար Աստուած զմարդն ի պատկեր իւր. բոա պատկերի Աստուծոյ արար զնա, արու և էզ արար ըզնոսա։ Եւ օրհնեաց զնոսա Աստուած և ասէ. Աճեցէք և բազմացարուք և լցէք գերկիր, և տիրեցէք զմա և իշխեցէք» (Մենդ. Ա 27-28), զոր զեղեցիկ կերպով կ'երկրորդէ Սաղմոսը՝ բնկով. «Փաք ինչ խոնարհ արարեր՝ զնա քան զհրէշապա քո, փառօք և պատուով պրտակցեց զնա, և կոցուցեր զնա ի մերայ տմենայն ձեռակերպաց քոց. դամենայն ինչ հնազանդ արարեր ի ներքոյ սոխց նորա» (Սաղմ. Ը 6-8)։

Բնական զիտութիւններ մարդու ծագումին մասին մեզի այնչափ ծանօթութիւն կուտան որքան կարելի է հաստատել փորձառութեան գորութեամբ. բայց ինչ որ կ'անցնի փորձառութեան սահմանը՝ կ'անցնի նաեւ զիտութեան սահմանը։ Այնպէս որ պարտաւորուած ենք յայտնութենէն բնորոշել իրական աստուգութիւնը։ Եթէ մեզի համար զմարդին է զիտնալ թէ ինչպէ՞ս եղած է մարդը և ի՞նչ է իր ծնողութիւն նախակիրքը, յայտնութիւնը միայն կը հասնի, ինքնելու համար մեր ծանօթութիւններուն թերին, զի այդ է արդէն յայտնութեան հիմք.՝ գորովիդ ըլլալ մարդկային միաբնի՝ երբ ասիկա կը տկարանայ բնութեան պորութեամբ։ Մոլորեալն զիրքը որ օտարներուն համար հասարակ զիրք մըն է՝ աւելի կամ նուազ յարգանքի արժանի, հա-

ւատացեալներուն համար՝ շահարան մըն է յայտնեալ ծանօթութիւններու. անոր մէջ եղած տեղեկութիւնները, յաջորդելով Հին և Նոր կտակարաններու մէջ եղած ցրիւ հմտութիւններով, կը կազմեն դրութիւնը քրիստոնէական վարդապետութեան՝ մարդուն բնութեան, ծագման և հոգեկան յատկութեանց միայն, մանաւանդ իր արարիչին հետ անոր ունեցած զերբնական յարաբերութիւններուն տեղակէտով։ Ինչ որ կարեւոր է և էական՝ յատաճ կը բերենք այստեղ ամփոփ կերպով։

127. ՄԱՐԿՈՒՆ ԲՆՈՒԹԻՒՆԸ. Հիմնական և անաջին ճշմարտութիւնն այն է թէ մարդը Աստուծոյ ձեռաց արարածն է։ Այս մասին իմաստասիրութիւնն անդամ յայտնապէս կ'ըսէ թէ անհնար է բնորոշել որ մարդը ինքնագոյն կամ բոա՝ բախտի կամ Աստուծոյ էութենէն հոսած կամ բխած, կամ վերջապէս արդեամբ Աստուծոյ հետ նոյն էակ մը եղած ըլլալ, իրրեւ մէկ կերպաւորութիւնը Անոր էութեան։ Պատահական, փոփոխական և վախճանաւոր էակ, անկարելի էր որ ան իր մէջ պարունակէ իր դոյսութեան պատճառը. ուստի և հարկաւորապէս ան զայն առաւ առջին էակէն, իրրեւ արարած՝ արարչէն, և իրրեւ հաստուած՝ Աստուծմէ։ Մինչև հիմա յայտնութեան հաւատքը և մտքի զիտութիւնը միեւնոյն են եղրակացութեան հետ։

128. ՄԱՐԿՈՒՆ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ. Երկրորդ էական ճշմարտութիւնը այն է թէ մարդս սկիզբէն տեղեկացուցաւ իր էական նոյն յատկութիւններով, զորս ունի ան. այսինքն՝ ճոխացած կենդանութեան և բանականութեան յատկութիւններով. և թէ բանականէն առաջ նախական անբանական փիճակ չունե-

ցաւ, եւ ոչ այ կենդանութենէն առաջ՝ անըզ-
դաշականութիւն։ Եւ անշունչ նիւթականու-
թիւն։ Բնաշնութիւնը կը սորվեցնէ թէ մար-
դըս ստեղծուեցաւ «բառ պատկերի եւ բառ նը-
մանութեան Աստուծոյ» (Թննդ. Ա 26)։ Այս
խօսքին մեկնութիւնը, իր նուազագոյն տու-
մին մէջ, առ կրնայ բլլայ թէ մարդը սկիզբէն
զարդարուած էր բանականութեան եւ կատար-
եալ իմացականութեան ձիրքերով, ինչպէս
Հիմա դոյն կը տեսնենք։ Պէտք չենք տեսներ
զիտէյ տալ թէ Աստուծոյ պատկերի եւ նմա-
նութեան խօսքը Աստուծոյ Հեռ Համամեան
ամենախառնարկութեան իմաստ չի կրնար ու-
նենալ։ Ողջամիտ գիտութեան Հետեւողներն
աւ, եւ անոնք որ չեն ուզեր ձրի կարծիքը Հա-
ւանականութեան Հեռ չգիտել, անհնար կը
դառնան աւելի դրութիւնը՝ որ կը կարծէ թէ Հո-
գին ծոցին տեսականութեան ընթացքով յա-
ռաջ եկած է կենդանի ամենաջնջին որդ մը,
որ տակաւ առ տակաւ զարդանալով եւ անց-
նելով կենդանական տեսակներէն՝ ի վերջոյ
Հասած է մարդկային ներկայ վիճակին լր-
ման։ Ողջամիտ գիտականները որոնք ոչ նը-
ւազ Հանձարեղ են քան նորանոր եւ անապա-
ցոյց կարծիքներու խաղաղութեանց մէջ
արշաւողները, անընդունելի կը նկատեն տե-
սականութեան անուանումը գրութիւնը, եւ
միւս կողմէ կ'ընդունին թէ բոլոր կենդանի-
ները, մարդը ամէնքէն վեր, տեսակի աւ բը-
նութեան սեփական տարբերութիւններով բա-
տեղծուած են սկիզբէն։

129. ԳԱՐԳՈՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԻՒՆԸ. Ե-
թէ ուզենք ճշգրէ թէ ի՞նչ էին Աստուծոյ
պատկերին Համեմատ ստեղծուած մարդուն
նախնական յատկութիւնները, պէտք է անոր
մէջ ճանշանք բանական, ազատ եւ անմահ
Հոգին, որովհետեւ այս երեք յատկութիւն-
ներն են որ Հոգեբանական երեւոյթներու գըն-
նութենէն եւ Հոգեպէն կամ աննիւթ էակի
Հոգեպէն գրութեան կը Հետեւցուն ուղղա-
կի։ Եւ որովհետեւ մեր փորձառութիւնը եւ
Հոգեգիտութիւնը, որ Ս. Գիրքին մէջ յիշա-
տակուած վիճակ մըն է (Թննդ. Բ 7), մեր
մէջ ցոյց կու տան նիւթեպէն տարբեր որ մար-
մինն է, այս պատճառաւ՝ լրացնելու Համար
մարդկային էակին կազմը, անոր Հոգեպէն
յատկութիւններուն վրայ պէտք է աւելցնենք

նաեւ նիւթեպէն յատկութիւնները, որոնք
ցոյց կու տան թէ մերքեւնք գործարանա-
ւոր մարմին՝ աւելի փափուկ եւ աւելի կա-
տարեալ քան բոլոր գործարանաւորներունը
որոնք կան երկրի վրայ։

130. ԳԱՐԳՈՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԻՒՆԸ. Ընդու-
նելով Հանդերձ թէ մարդը իր տեսակին լր-
մանը մէջ եղած է Աստուծոյ ձեռքէն, տակա-
ւին կը մնայ որոշել թէ միայն մէկ մարդ է
մը, կամ աւելի ճշգրէով՝ միմիայն նախա-
տեղծ Ազամէն եւ Եւայէն յառաջ եկած է ան,
թէ՞ ուրիշ նախամարդեր ալ եղան անոնցմէ
տալ կամ անոնց Հեռ միեւնոյն տակն։ Ա-
նոնք որ կարծեցին թէ Ազամէն տալ մար-
դեր ալ կային երկրի վրայ, կոչուեցան Նա-
խադամաններ. իսկ անոնք որ բոլոր մարդե-
րը մէկ Ազամէն սերած կարծեցին՝ Համա-
դամաններ։ Նախադամաններ Ս. Գիրքէն
կ'աննէին իրենց փառաք, եւ նախաստեղծ
մարդը (Թննդ. Ա 27) տարբեր կը կարծէին
Հոգաստեղծ Ազամէն (Թննդ. Բ 7)։ Արէլը,
կ'ըսեն, Հոգաստեղծին որդին, խաշանց Հոգի
եղաւ որպէսզի պահէ զանոնք նախաստեղծնե-
րուն սերունդէն։ Եւ Աստուծոյ առ Կայէն բ-
սած խօսքը, թէ «Մեղք առ դրուես կայ» կ'ի-
մանան թէ Կայէնին մեղքը պիտի դատուի նա-
խաստեղծներուն առջեւ. եւ Կայէնի «ամե-
նայն օր դտանիցէ գիւս, սպանցէ գիւս» խօսքը
ցոյց կու տայ թէ աշխարհի մէջ մարդոց բազ-
մութիւն կար, բայց ոչ Ազամի սերունդէն։ Ի
վերջոյ, Պաշտօն սա խօսքն ալ՝ «մինչեւ յօ-
բէնան մեղք էին յաշխարհի, բայց մեղք ոչ
Համարին ուր օրէնք ոչ իցեն» (Հոմ. Ե 13)
կը մեկնեն օրէնքին կամ Ազամի արուած Հը-
րամանին վրայ, եւ անկէ տալ իսկ մեղք ե-
ղած է կ'ըսեն։ Բայց թէ որքան անհիմն է այս
մեկնութիւնը՝ պարզ է ինքնին. այս պատճա-
ռաւ Նախադամաններու ալ կարծիքը ցըր-
ուեցաւ եւ ցնդեցաւ իր փաստերուն անգորու-
թեամբ, եւ ժիւ գարու կիսուն դարձեալ քիչ
մը պաշտպանուել վերջ փութով անհետա-
ցաւ բոլորովին։

131. ՀԱՄԱԳՈՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԻՒՆԸ. Ասի-
կա Ս. Գիրքէն չէ որ կազմած է իր գրութիւ-
նը, այլ այն տարբերութիւններէն որոնք կ'ե-
րեւին աշխարհի սկզբներուն մէջ. ապիտակա-

մարթ կոմկասցիին, թխամորթ Խափշիկին-
բուն, մտացի Լեւոնպացիին, վայրենի Ուկկա-
նեպացիին և թղուկ Ափրիկեանց զանազանու-
թիւններով, որոնք, կ'ըսէին, անկարելի է
որ միակ նախատիպէ մը յառաջ եկած ըլլան։
Այս պատճառաւ իւրաքանչիւր ցեղի ուրոյն
նախամարդեր հարկադրուեցան ենթադրել,
մինչեւ երկու հարիւր տեսակ։

Բայց գիտութիւնը իր փորձառական գրե-
նութիւններով այդ ամէնը օղի և տեղի կլի-
մայական ազդեցութիւններով բացատրեց և
աներկբայօրէն եզրակացուց թէ ոչ մէկ պատ-
ճառ կը ստիպէ մեզ ըսել որ այդ տարրերու-
թիւնները չեն կրնար ծագած ըլլալ մարդկու-
թեան միակ նախատիպէն։

Իսկ ըստ մեր կրօնական հաւատքին, Նա-
խագամեաններու և Համագամեաններու են-
թադրութիւնները չեն յարմարիր սկզբնական
մեզքի յարգապետութեան, ուր պիտի յան-
գին ի վերջոյ, մարդու վրայ մեր բոլորքնե-
րը։

132. ՔԵՐԵՆԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ. Եզրակացնե-
լով ուրեմն թէ միայն Ադամ մը և միայն Եւա
(Ծննդ. Բ 18) մըն էր որ ստեղծուեցան իբրեւ
նախածնող մարդկութեան, ու փակելով մեր
խօսքը մարդու եղելութեան բնականոն, վիճու-
կին վրայ, պէտք է որ հիմա ցոյց տանք թէ
սկիզբէն մարդուն տրուեցաւ բնական վիճա-
կէն զերբնական վիճակ մը՝ վիճակ՝ սկզբնա-
կան սրբութեան և արդարութեան, տարբեր
բնական, համարեալական և արտաբնական վի-
ճակներէն, որոնք կրնային տեղի ունենալ։
Բնականը այն է որ կը պատկանի բանի մը
կամ մէկու մը՝ իբր անոր յատկութիւնը, մա-
սը, արդիւնքը, վիճակը, յրացուցիչը կամ
որեւէ անհատական հանգամանքը։ Համարեա-
կանը այն է որ բանի մը կամ մէկու մը կը վե-
րաբերի պատահական յարմարութեամբ, ա-
ռանց որեւէ հարկեցուցիչ անհատական։ Ար-
տաբնականը այն է որ կը բարձրացնէ կամ կը
կատարելագործէ բան մը կամ անձ մը անսո-
վոր առաւելութեամբ, բայց ոչ երբեք իբր-
նութեան բաւականութենէն անդրադոյն չա-
փով։ Անոնցմէ տեղի է զերբնականը, որ բան
մը կամ անձ մը կը կատարելագործէ և կը
բարձրացնէ իր բնութեան բաւականութենէն
և նմահանջէն անդրադոյն չափով։ Այդ բար-

ձրը առաւելանին վրայ, սրբութեան և ար-
դարութեան այդ վիճակին մէջ էր որ հա-
տատուեցաւ մեր նախածնողքը, իր եղելու-
թեան առաջին վիճակին մէջ։ Կամաւ ըսինք
կատարուեցաւ և ոչ թէ ստեղծուեցաւ, ու-
րովհետեւ ըստ սմանց զերբնական ձիւք նա-
խատեղծին չորհուրեցաւ իր լինելութեան ա-
ռաջին վայրկեանին իսկ, մինչ ըստ ուրիշնե-
րու՝ բնական վիճակի մէջ ստեղծուելէն ան-
միջապէս վերջը ան բարձրացուեցաւ բնակա-
նէն զերբնական վիճակի։ Այս մասին ազատ
են կարծիքները։

133. ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԱՐԿԱՐՈՒԹԻՒՆ. Ադա-
մի, և իրեն հետ Եւայի զերբնական արդա-
րութեամբ ճշխացած ըլլալը կ'իմանանք Ս.
Դիրքէն, որ մարդը «ըստ պատկերի և ըստ
նմանութեան Աստուծոյ» (Ծննդ. Ա 26) կը
յայտնէ. ու Ս. Հայրերը կը խորհրդածեն թէ
հարկ է ընդունել վիճակ մը որ զերթիքը ըլ-
լայ ժամ բնականը, որպէսզի արդարանայ
ստատւածային նմանութիւնը։ Այսպէս, երբ
բնականութիւնը կը համարենք պատկեր
Աստուծոյ, նուազագոյն իմաստով հասկցած
կ'ըլլանք խօսքը և ոչ թէ լիազոյն իմաստով,
որ մինչեւ զերբնական իմաստին կրնայ տա-
նել մեզ։ Իմաստունն այ կը գրէ. «Ահա արդ
դոյս դաի, զի արար Աստուած զմարդն ու-
ղիղ» (Ժող. Է 30), և ուղղութիւն բառը Ս.
Դրոց մէջ միշտ կը հասկցուի զերբնական վի-
ճակի մէջ եղած արդարութիւնը։ Պօզոս կը
գրէ. «Նորոգել հոգւովն մտաց ձերոց, և ըդ-
ղենուլ զնոր մարդն որ ըստ Աստուծոյն
հաստատուելէ արդարութեամբ և սրբու-
թեամբ ճշմարտութեան» (Եփս. Դ 23), որով
Ս. Հայրերը կ'իմանան վերագարձ այն վիճա-
կին ուր կը դանուէր մարդը սկզբնաւորու-
թեան։ Ու թէ պէտ տեղ մը կը գրէ Պօզոս. «Ե-
ղև մարդն առաջին Ադամ ի չունչ կենդանի,
երկրորդ Ադամ՝ ի հոգի կենդանաբար» (Ա.
Եսայիք. ԺԵ 45), ուր կարծես Ադամէն կը հե-
ռացնէ զերբնական վիճակը, բայց այդ խօս-
քերը բաւած են միւսելոյց յարութեան մասին,
և մարմններու վիճակն է որ կը բաղդատեն,
և ոչ թէ հոգիներունը։

134. ԱԿՁԲՆԱԿԱՆ ՁԻՐԲ. Գերբնական ար-
դարութեան հետ՝ առաջնաստեղծ մարդուն

կուտ տանք նաեւ այս կեանքի հոգեւոր և մարմնաւոր գերազանց ձիրքեր՝ մտքի հոգեկան բնդարձակութեամբ և մարմնաւոր անցաւոր ու անմահ կեանքով։ Ա. Պրոց այս մասին վկայութիւններն են։ «Տէր հաստեաց ի հոգոյ մարդ . . . դիտութեամբ հանձարոյ լրացոյց զնոսա . . . յեղուել նոցա դիտութիւն» (Միր. ԺԷ 1, 6, 9)։ «Աստուած հաստատեաց զմարդն յանեղծութիւն, և ի պատկեր բարերարութեան իւրոյ արա զնա, նախանձու բանասերութիւն եմաւ մահ յաշխարհ» (Իմաստ. Բ 23)։ Արեւելեան եկեղեցիի բոլոր Հայրերը կը քարոզեն առաջին երջանկաւէտ կեանքը, որով առաջին մարդը փառքով կը պճնուէր և փառփութեան գրախտին մէջ կ'ութախանար հրեշտակներուն հետ, ու կը ցնծար անտխրական խնդութեամբ՝ քանզի զԱստուած կը տեսնէր միշտ գրախտ իջած, ու Անկէ յայտնաւորուէր զայս բոլոր իր վրայ։ Բայց արդեւ աւանդութիւնները համաձայնութեամբ կը պատմեն մարդուն սկզբնական կեանքը գերազանց՝ բարութեան և բարօրութեան մէջ։ Կը գրէ Ուիլիամս. «Ասկեղնիկի ծնաւ դարն առաջին, որ առանց ահի վրիժաւն և առանց օրինաց իսկ պաշտէր զհաստատ և զուղիղ»։

Սովորութիւն է առաջնապատեղծ մարդուն գերազանց ձիրքերը թուել այսպէս. դիտութիւն լրացեալ, կամք կատարեալ, զգայալիս յոյժութիւն բարեկարգեալ, մարմին անմահ և երջանկութիւն անցաւոր։ Միայն յայտնութեամբ է որ կը հաստատուին այս ձիրքերը, որովհետեւ բնական դիտութիւններով կարելի չէ լրացնեալ կոչել նոր սկսուածը, իսկ երջանկութիւն միայն անդիտակ և անտեղեակ կեանքը կարելի է կոչել՝ ինչպէս մանուկներուն. մտքի զարգացումը իր ետեւէն կը բերէ մտաւոր յայդեր և գրագումներու ծանրութիւն։

135. ՄԱՐԿԻՈՒՆ ԱՆԿՈՒՄԸ. Բայց կատարելութեան այն միճակը որուն մէջ հաստատուած էին նախապատեղծները՝ գերբնական առանձնաշնորհով մը, տեսական չեղաւ, զայն երկար չկրցան վայելիլ ոչ իրենք և ոչ ալ իրենց զաւակները, և գրկուեցան մարմնաւոր երանաւէտ կեանքէ և հոգիի գերբնական շնորհէ։ Այս կորուստին մասին երկար երաշխայա կը խօսի Մենդոց Գիրքը, ուստի ա-

ւելի կ'որոշուին պատմութենէն կրնանք ծանօթութիւն քաղել նախկին կացութեան մասին, քան թէ վայելչին պատմութենէն չափել կորուստին հանդամանքները։ Մովսէսի Գիրքը կը պատմէ Աստուծակ նախապատեղծներուն տրուած հրամանը և պատժին սպառնալիքը, Եւայի և Ադամի փորձութիւնը, անոնց՝ անհնազանդութեան և մեղքի մէջ իջնալը, գրախտէն տրտաքումը և բոլոր շնորհներէն զրկուիլը։ Այս ամէնը գրեւէ Պօղոս, որ կ'ըսէ. «Օձն խորեաց զԵւա խորամանկութեամբ խրով» (Բ Կորնթ. ԺԱ 3)։ Իսկ Մենդոց պատմութեան զարմ. թէ և չառերը՝ ճանացին մեկնարանէլ իրբեւ առասպելական պատմութիւն, սակայն մոխխսական և քրիստոնէական հաստատունն աւանդութիւնը, խօսքերուն բնթացքը և բարձրագոյն պարագաները ցոյց կու տան թէ գրիչը եղելութեան մասին կը խօսի և ոչ թէ խորհուրդներ կը կերպարանէ։ Պէտք է խոստովանիլ նոյն առեւ թէ շատ զմուսարութիւններ կան ճշգրտութեամբ բացատրելու համար եղելութեան մանրամասնութիւնները, և գիտութեան ծառէն ճաշակումին մէջ ցոյց առլու համար յանդանքին ծանրութիւնը, մեղապարտութեան մեծութիւնը, միտին արդարութիւնը, և մանաւանդ՝ ի կշիռ գնելու համար Արամով կորուսածը։ Բարեկարգով վերադարձումին հետ։

Սակայն որքան ալ ուղենք յառաջ տանիլ սրտ հեռաբերական խնդիրը, գծաւարութիւններ կ'աւսուցանեն միայն ձիրքերու և մարմնական բարութիւններու գերբնական վայելչին մէջ։

136. ՍԿՁԲՆԱԿԱՆ ՄԵՂԷՐ. Մեղքը զոր գործեց Ադամ Եւայի հետ, և որուն համար Աստուծոյ առջև մեղապարտ գտնուելով՝ միճիտ և պատժի տակ ինկաւ, կանց չառաւ առաջին երկու մեղապարտներուն վրայ. որովհետեւ անոնք որ այդ մեղսեցեալ տրամաշէն աւերեցան և կը սեբին, այսինքն բնդհանոր մարդկութիւնը, նոյն մեղապարտութեան ներքեւ ինկան և մեղաւոր դանուեցան Աստուծոյ առջև։ Այդ է մեղքը զոր սկզբնական կը կոչենք և կը տարբերենք անձնական մեղքէն՝ զոր խաբարանչիւր ոք կը գործէ զօրութեամբ և իր խելական գործերով, մինչդեռ սկզբնական մեղքը ամէն ոք գործած է

կ'ըսենք «յարժասի» ևւ այլոց գործով: Հաստատոյ վարդապետութիւնն է թէ բոլոր մարդոց մէջ կայ սկզբնական մեղք, թէ բոլոր մարդիկ Ազատէն սերած են, ևւ թէ Ազատի իւրաքանչիւր գաւառի մեղք գործած է անոր մէջ, ևւ թէ աշխարհի վրայ այդ մեղքէն զերծ ոչ ոք կայ:

137. ՓԱՍՏԵՐ ՍՈՒՐԲ ԳԻՐԳԷՆ. Պօղոս առիկա կը սորոկցնէ շատ բացայայտ խօսքերով ևւ բազմազոյն յեղեղումներով. «Ի միւսջէ մարդոյ մեղք յաշխարհ մտին ևւ ի մեղաց անտի՝ մահ, ևւ այնպէս յամենայն մարդիկ տարածեցաւ մահ, որով ամենեքին մեղան» (Հռոմ. Ե 12): Դարձեալ. «Որպէս միոյն յանդանօք յամենայն մարդիկ զսասապարտութիւն, նոյնպէս ի միոյն արդարութեամբն յամենայն մարդիկ արդարութիւն կենաց» (Հռոմ. Ե 18): Ու դարձեալ. «Որպէս անհնազանդութեամբ միոյ մարդոյ մեղատուք բազումք Եղեն, նոյնպէս ևւ հնազանդութեամբ միոյն արդարք բազումք Եղիցին» (Հռոմ. Ե 19): «Մարդով Եղեւ մահ, ևւ մարդով՝ յարութիւն մեռելոց: Որպէս Ազատման ամենեքին մեռանին, նոյնպէս ևւ Քրիստոսիւ ամենեքին կենդանացին» (Ա. Կորնթ. ԺԵ 22): Եւ վերջապէս, «Եթէ մին փոխանակ ամենեկուն մեռաւ, ապա ուրեմն ամենեքեան մեռաւ էին» (Բ. Կորնթ. Ե 14):

Առաքելական այս խօսքերը հիմը կը կազմեն սկզբնական մեղքի վարդապետութեան ևւ որոնց վրայ պէտք է պատճառարանել այսպէս. Առաքեալը կը հաստատէ թէ միակ մեղքի մը պատճառաւ բոլոր հարգելիք մեղատու Եղան: Ան կը համեմատէ Քրիստոսի գործերուն արդիւնքը Ազատի գործերուն արդիւնքին հետ՝ կատարեալ հակադրութեամբ: Բայց Քրիստոսի արդիւնքը իրական արդարութիւն է, ուրեմն Ազատի արդիւնքն ալ իրական մեղատուութիւնը: Ըստ Առաքեալին, կը կենդանանանք Քրիստոսով ոչ միայն ըստ մարմնի հանդերձեալ յարութեան մէջ, այլ նաեւ ըստ հոգիի: Սակայն պէտք չէ ինք ունենար ըստ հոգիի կեանքի՝ եթէ նախապէս ըստ հոգիի մահ Եղած չըլլար: Ուրեմն յառաջագոյն մեռած էինք ըստ հոգիի, ևւ հոգւով մահը բուն մեղքն է:

138. ՓԱՍՏ ԱՒԱՆԴՈՒԹԵՆԷՆ. Առաքելական այդ վարդապետութիւնը ևւ քան զեւս կը բացայայտուի եկեղեցիին մէջ հաստատուն ու մշտնջենական աւանդութեամբ: Ըսկեղբէն միշտ մկրտութիւնը անհրաժեշտ քարտեկցաւ արդարութեան համար, նաեւ մանուկներուն համար՝ որոնք մահուան վտանգի պարագային անմիջապէս կը մկրտուէին: Առաքի մանկամկրտութիւնը հաստատուն սովորութիւն դարձաւ: Իսկ մկրտութեան առեւ նախ կը կատարուէր հրաժարումն ի սատանայէ ամէն անձի ևւ ամէն հասակի համար, առանց երբեք նկատի առնելու անձնական մեղքը:

Նոյնպէս հաստատուն էր հաւատքը թէ Քրիստոսով փրկագործուեցաւ մարդկային ազգը ևւ վերցուեցաւ շարին իշխանութիւնք. արդարեւ առիկա ոչ մէկ նշանակութիւն կ'ունենար՝ եթէ մարդոց վրայ սոս հասարակ չը կենար մեղապարտութիւն մը, առաջին մարդուն մեղքէն փոխանցուած: Այդ մասին քրիստոնէական աւանդութիւնը իրեն նոր բան մը չէ որ սկզբնաւորուած Եղաւ ժամանակ անցնելէ ետք, այլ առիկա բնոյճանոր սոմամբ հիմնուած էր հրէից նախագոյն աւանդութեան վրայ, ևւ առոր համար Հին Կրտակարանէն յառաջ կը բերուին սոս վկայութիւնները. «Իսկ արդ, ո՞վ իցէ սուրբ յաղտոյ, այլ ևւ ոչ ոք, թէպէտեւ միոյ միոյ աւուրիցեն կեանք նորա ի վերայ երկրի» (Յոր ԺԴ 1) ևւ դարձեալ՝ «Անօրէնութեամբ յղացաւ ևւ ի մեղս ծնաւ զիս մայր իմ» (Սաղմ. Ծ 7): Իսկ եկեղեցական պատմութեան մէջ երբեք չենք գտներ որ հաստատացեալները երկուսցած ըլլան այս մասին, կամ մկրտութիւնը արհամարհելով ևւ կամ կարեւորութիւն չառնով:

139. ՍԿԶԲԱԿԱՆ ՄԵՂՔԻՆ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ. Դիւրին կ'ըլլար իմանալ այդ վարդապետութիւնը ևւ այդ մասին հասկացողութեան ոչ մէկ զժողարութիւն կ'ըլլար եթէ զայն իմանայինք պարզապէս մեղքին արդիւնքին վրայ. որովհետեւ ինչպէս սեփականութենէ կամ տիրապետութենէ զրկուած ևւ զաւակն ու սերունդը զրկուած կը մնան իրենց նախկին ստացութիւնը վաշխելէ, նոյնպէս ևւ երանութենէ զրկուած Ազատին սերունդը ա-

սանց նախկին երջանկութեան կը մնար եւ իր մէջ կը կրէր անապատանկոյն նախահօր զրկումը մին աղիւնքները եւ ինքն ալ զրկուած կը համարուէր երանութենէ, անոր մեղքին ու պատիժին բռնութիւնը տակ ինկած : Իրերու այս կարգին մէջ մարմինն մահը, մարմինն ցանկութիւնը եւ արտաքին մեղքը Ազատային սերունդին մասնն ու բաժինը կ'ըլլային, ու բազմապէս կոչուած մեղքը մարդուն հոգին ազարտող բան մը չէր ըլլար, այլ միայն պայն կը դնէր իր նախածնողին չար մէկ գործին չարարատիկ ազդեցութեան կամ հետեւանքին տակ :

Բայց քրիստոնէական ուղղափառ վարդապետութիւնը անկէ աւելին կը պահանջէ, որ սրբահաւ սկզբնական մեղքը միայն մարմինն մէջ չէ նիւթօրէն եւ սկզբնարար, այլ նաեւ «ի հոգին տեսակարար եւ նիւթակայօջ» ինչպէս կ'ըսէ մեր Տաթևացին, որ կը նշանակէ թէ մեղքը իր բուն շարունական տեսակով կը գտնուի մարդոց հոգիին մէջ. այնպէս որ բոլոր մարդիկը, նոյնիսկ ահա մանուկները, իսկապէս ենթակայ կամ գործիչ կը համարուին մեղքին շարունական : Բայց թէ ինչպէ՞ս հնար է ենթակառուի համարել մարդիկ՝ որոնք ոչ միտք, ոչ կամք եւ ոչ գործ ունեցած են այդ մեղքին մէջ՝ զժուար է արդարեւ հաստատել այն սովորական սկզբունքներով, որոնցմով կը դատենք մարդկային գործերու մեղապարտութիւնները եւ պատասխանատուութիւնները : Սակայն առաքելական խօսքերը կ'ըսեն պարզապէս թէ «ամենեքին մեղան», թէ «յամենայն մարդիկ դատապարտութիւն» եղան, թէ «ամենեքին մեռանին» կամ «ամենեքեան մեռեալ էին» : այս բոլորը ճշմարիտ մեղապարտութիւն կը յայտնեն եւ կը պահանջեն խոտովանիլ թէ «մեղանչելովն Ազատայ մեղան մարդիկ ամենայն» : Ուստի ձգելով խորհուրդներու մեկնութեան յաւակնութիւնը, բաւական ըլլայ մեղի զիտնալ թէ որչափ ալ ենթակայական համարուի սկզբնական մեղքը, սակայն միշտ տարբեր է իւրաքանչիւր անձի բուն ներգործական մեղքէն եւ հարկադրական ու անամայ բան մըն է մարդոց մէջ, հետեւանք՝ իրենց բնութեան եւ ոչ թէ անձին :

140. ՍԿՋԲՆԱԿԱՆ ՄԵՂՔԻՆ ՓՈՆԱՆՅՈՒՄԸ : Սրբահաւ լաինք թէ այդ քրիստոնէական ճշմարտութեան բացատրութիւնը խնդրոյ անարկայ է, ընդունայն չենք համարեր որոնք թէ ինչպէ՞ս եւ ի՞նչ միջոցով մեղքը հոգիին գործն է, եւ հոգիները իրարմէ չեն սերիւր՝ ինչպէս մարմինները կը սերին սերմով եւ սաղմով, թէ եւ նախնեաց մէջ այդպէս կարծողներ ալ կան : Ուստի հնար չէ բռնել թէ մեղաւցեալ սերմէն մեղաւցեալ հոգի կը կազմուի, եւ ոչ ալ հնար է բռնել ուրիշ ոմանց հետ թէ մեղաւցեալ մարմինը ապականած ըլլալով հոգին ալ կ'ապականէ, որովհետեւ մեղքը բարոյական եւ հոգեւոր բան մըն է, եւ հնար չէ ընդունիլ թէ նիւթեղէն մարմինը իսկապէս մեղաւոր է առանց հոգիին գործակցութեան : Թերեւս լաւագոյն է բռնել թէ սրբահաւ մարդիկ անգամ մը Ազատով բարձրացած եղան արդարութեան դերբնական միճակին, եւ յետոյ Ազատի մեղքով ինկան արդարութեանէն, երբ հիմա կը ծնին այդ դերբնական շրնորհէն զրկուած, հոգիներն ալ կը ծնին դատապարտութեան միճակի մէջ, որով եւ մեղքի մէջ, ոչ թէ լոկ իրբեւ գաւակ նիւթակառայէս զրկուած ըլլալով արդարութենէ՝ զրկումով ծնողքին, այլ եւ իրբեւ շնորհալուի եւ դատապարտեալ եւ իրբեւ տեսականապէս մեղանչած՝ նախահօր մեղքով :

Բայց վարդապետութիւններու բացատրութիւնները հաւատքի վարդապետութիւն չեն, եւ վերջնական բացատրութեան չոյսութիւնը փաստ չէ բնաւ վարդապետութիւնը մերժելու համար :

141. ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ՝ ԱԳԱՄԻ ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵՆԷՆ : Հաւատարմորդները կը դիտեն նաեւ թէ ինչո՞ւ համար Ազատով մեղանչած համարուող մարդիկ Ազատով ապաշխարած եւ բաւած ճշմարտին, քանի որ Եկեղեցին առաջին մեղաւորը յիշովն արդարացած եւ սուրբերու կարգին գտակու տրժանի նրկատած է : Եւ եթէ ոչ Ազատով, գոնէ Քրիստոսով հարկ էր արդարացած ընդունիլ մարդերը, այնպէս որ Քրիստոսի փրկադործութեամբ քննուած կ'ըլլար առաջին մեղքը եւ

բոլոր մարդիկ ազատած՝ գատապարտութեանն: Եւ եթէ ի զէպ է բռնէ թէ հարկ է որ մարդիկ մկրտութեամբ մերձենան Քրիստոսի արդիւնքին, այն ատեն դոնէ պատշաճ պիտի բլլար ընդունիլ թէ, մկրտեալներուն պատկերները պէտք է զերծ համարուին սկզբնական մեղքէն, քանի որ մեղքը քնջուած բլլալով ծրնոյին մէջ, պիտի չկարենար փոխանցուիլ գտակին: որովհետեւ ծնողքին մէջ չեղածը ինչպէ՞ս վերստին պիտի ազդէ արդիւնքուն վրայ:

Այս բոլոր գծաբութիւնները յատմէ կու գան մեղքի փոխադրութեան սխալ հասկացութեան, այսինքն զայն ընտելեան կարդին մէջ, ելլած փոխադրութեան հետ չփոխելէն, մինչդեռ հոս խօսքը գերբնական խորհուրդի մը վրայ է միայն:

Երբ Ազամ զբախտին մէջ անհնազանդութեան մեղքը զործեց, մարդկային համայն ընտելիներ որ անոր մէջ կը պարտնակուէր, գատապարտութեան ներքեւ ինկաւ և զրկուեցաւ գերբնական արդարութեանէն, և ասոր

զայի բոլոր մարդիկը կրեցին վճիռն արդիւնքը: Այնուհետեւ Ազամ ինչ որ զործեց՝ անձնական էր բոլորովին և իր անձին կ'օգտէր կամ կը միատէր, և ոչ իր սերունդին: Այնքն արդար է բռնէ մկրտապնդերուն և արգտապնդերուն համար այ, որոնք իրենց անձին համար կը սրբուն և կ'արդարանան: Իսկ Քրիստոսով արուած արդարութիւնը և մեղքի փրկութիւնը բոլոր մարդոց համար եղաւ, ոչ թէ անմիջնորդական և լրացեալ արդեամբ մասնաւոր պարագաներու համար, ուլ արժաատեան, և ընդհանուր արդեամբ՝ իւրաքանչիւր անձին մերձենալու կերպով մը, որուն իբրեւ զգալի և պարտաւորական ձեւ հաստատուեցաւ մկրտութիւնը: Ու պայմանաւորումի այս եղանակը ընտելի նուազեցրէր Քրիստոսի արդիւնքը, այլ կը բարձրացնէր բանական զործին և անոր անձնական զործունէութեան արժանիքը: Մկրտութեան արդիւնքն ու պայմանը կը տեսնենք իր կարգին:

(Շար. 16)

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ